

Büntetések a francia büntetőjogban

„A kis lopók vasban járnak, a nagy lopók aranyban“
(Pázmány Péter 1570-1637)

Bevezetés

Klodvig, francia uralkodóról legendák sora maradt fenn a középkor hajnaláról. Mikor a frank király (aki pogányból lett keresztény, s nagy nehezen hagyta magát rávenni, hogy ő is behódoljon a pápának) hadjáratáról otthonába térve meghívta vezéreit, hogy osztozkodjanak a rabolt kincseken, Klodvig felnyitotta a kincsesládát, melyben csillogtak-ragyogtak a pompásabbnál pompásabb korabeli ötvösreemek, és kérte a főnököket, nézzenek a ládába. Mikor ezt megtették, hirtelen fejükre csapta a vasalt fedelet, így büntetve őket kapzsiságukért.

Az ősi francia jogot át- meg átszöttek a próbaszerű bizonyítási eljárások kegyetlen és sokszor értelmetlen változatai. Ilyenek voltak az istenítéletek, az ún. *ordalie*-k, melyek elnevezése a germán *urtheil*, azaz próba szóból eredt. Ez azt jelentette, hogy forrásban lévő vízbe kellett tennie a kezét, vagy izzó vasat kellett megfognia annak, aki ártatlanságát, avagy jogos igényét, érdekét óhajtotta bizonyítani. Amennyiben a seb napokon belül rendes ütemben gyógyulni kezdett, ő „nyert”, állítása bebizonyosodott, ellenkező esetben azonban bűnösnek találtatott.

Nemcsak egyoldalú, de kétoldalú próbatételek is léteztek. Volt, hogy párbajban döntötték el igazukat a pereskedő felek. Ilyenkor nem volt fontos, hogy személyesen vívják a csatát. Elegendő volt megfelelő bajnokot kijelölni maguk helyett, akik eldöntötték uraik vitáját. Küzdelmük eredménye mindkét félre kötelező kimenetelű volt. A régi időkben pogány istenségek, később, a kereszténység elterjedésével pedig Isten akaratának érvényesülését látták ezekben a párbajokban, melyeket rendszerint karddal, esetleg husánggal vívtak.

A Karoling-uralkodók igyekeztek visszaszorítani ezeket az istenítéleteket, valamint előírták, hogy jegyezzék fel a próbák, párbajok eredményét, vagy tanúkkal igazolják.

A feudális nagyurak saját parasztjaik felett maguk ítélkeztek francia földön is (akárcsak a Magyar Királyságban), s a XI. századtól nevezhetjük *justice du sang*-nak, azaz vérjognak (pallosjognak) azt a lehetőségüket, hogy parasztjaik körében halálos ítéleteket is kiszabhattak.

Minden vallás elleni bűncselekmény (úgy mint eretnekség, boszorkányság), minden, az egyház kebelébe tartozó bűn, s később az egyete-

mek polgárainak ügyei is egyházi hatáskörbe tartoztak. A XII. század vége óta az *official* látja el a püspök által ráruházott hatalmánál fogva az igazságszolgáltatást, s az egyházi bíróságokat is *officialité*knak nevezik. A vádlottak jobban is szerettek egyházi, mint világi bíróságok elé kerülni, hiszen jóval átláthatóbb, racionálisabb eljárásra és enyhébb büntetésre számíthattak így.

A Common Law országokban – szemben Európával – a korbácsolás, mint büntetés egészen a XX. századig élt. A *kilencfarkú macskának* nevezett büntetési formát 1948-ban törlik csak el, ám Hong-Kongban 1970-ben újra visszaállítják fiatal lányok sérelmére elkövetett erőszakos nemi deliktumok esetében.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság 1978-ban, határozatban ítélte el Man szigetét, amiért ott még mindig alkalmazták a testi fenyítést, noha ez ellentétes a Konvenció 3. cikkével, mely szerint „tilos embertelen vagy megalázó büntetést vagy eljárást alkalmazni”.

Kanada is csak 1972-ben törli el a korbácsolást, mint büntetési nemet.

A Korán országokban azonban ma is levágják a tolvajok jobb kezét, megkövezik a házasságtörőket – érkeznek hétről hétre a sajtóhíradások. És gyakorta alkalmazzák a korbácsot (alkoholfogyasztásért).

Óriási eltérés, ugyanakkor hasonlatosságok is jelzik azt a demarkációs vonalat, melyet a Code Pénal és a Code d’Instruction Pénale jelentenek 1811. január 11. óta az európai konti-

nens büntetőjogában. Szramkiewicz és Bouineau „a félelem és a biztonságteremtés kódexének” nevezik a Code Pénalt.

Az 1808-ban alkotott Code d’Instruction Pénale különbséget tesz maison d’arret (gyanúsítottak számára fenntartott hely), valamint prison, maison de correction és bagné között. A guillotine a XX. századig használatban maradt Franciaországban. Balzac, Alexandre Dumas, Sue és Hugo regényei plasztikus képet nyújtanak számunkra a kor börtönviszonyairól. Michel Foucault „Felügyelet és büntetés (Surveiller et punir)” c. munkája a máról számol be.

Az 1810-es Code Pénal valamivel kevesebb, mint ötszáz cikkelyre és az ezeket átölelő négy könyvre oszlik: Des peines (A büntetésekről), Des personnes punissables (A büntetendő személyekről), Des crimes et délits (A büntettekről és a vétségekről), Des contraventions (A kihágásokról).

1832-ben szelődül a francia Büntetőtörvénykönyv: törlik a testi büntetéseket. 1837-től pedig a pénzbüntetést preferálják.

Garapon és Salas írja: *la pénalisation est une révolution silencieuse qui ébranle notre vie collective*, azaz a büntetés csendes forradalom, mely felrzza a társadalmunk életét. (Garapon, Salas: La République pénalisée, Hachette, Paris, 1996, 41.1.)

A hatályos francia büntetőjog szerint a büntetés lehet:

- A. *peine criminelle* (büntetti),
- B. *peine correctionnelle* (vétségi) és
- C. *peine de police* (szabálysértési).

I. Büntetések természetes személyekre

A. A *peine criminelle* kategória további két csoportra osztható:

peine criminelle de droit commun (köztörvényes)

és **peine criminelle politique** (politikai).

1. A köztörvényes büntetés lehet életfogytig tartó, harminc évig terjedő, húsz évig terjedő, tizenöt évig terjedő, valamint tízévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés (*réclusion criminelle*). Ez alatt az időhatár alatt *emprisonnement*ről beszélünk.

Az 1981. október 9-i törvény törölte el a halálbüntetést Franciaországban. Visszaállításáról azért sem lehet szó (legalábbis nem a közeljövőben), mert ehhez fel kellene mondani az emberi Jogok Európai Egyezményének 6. számú csatlakozó jegyzőkönyvét, melyet Franciaország is elfogadott. Visszaállítására irányuló törekvések mindazonáltal léteznek Franciaországban. Ezen törekvések nyomán keletkezett az 1994. február 1-jei törvény, mely bevezette a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést azon elkövetők esetében, akik tizenöt év alatti kiskorúak sérelmére követnek el emberölést.

Ezen büntetések mellett mellékbüntetések alkalmazása is lehetséges.

2. A **politikai büntetés** lehet életfogytig tartó (az 1960. június 4-i rendelet óta ez helyettesíti a deportálást), harminc évig terjedő, húsz évig terjedő,

vagy tizenöt évig terjedő szabadságvesztés (*détention criminelle*). A tíz év alatti szabadságvesztést *emprisonnement* fokozatban kell letölteni.

Politikai bűncselekmények esetében halálbüntetést 1848 óta nem lehet kiszabni. az 1939. július 24-i és az 1960. június 4-i rendeletek visszaállították ezt a jogintézményt. Az 1981. október 9-i törvény ismét eltörölte, s az életfogytig tartó szabadságvesztés lépett a helyébe.

Korábban létezett még az öt évtől tíz évig terjedő *banissement* (száműzés) és a szintén öt évtől tíz évig terjedő *dégradation civique* (politikai jogok elvesztése) is mint politikai büntetés.

A francia büntetőjog az *állam biztonsága, a köztársasági intézmények és az ország területe elleni súlyos bűncselekmények* esetére rendeli alkalmazni a *détention criminelle* intézményét.

B. A **pein correctionnelle** lehet szabadságvesztés-büntetés, melynek hét fokozata állapítható meg: hat hónapig, egy évig, két évig, három évig, öt évig, hét évig és tíz évig terjedő.

Lehet továbbá legalább huszonöt ezer francia frankos pénzbüntetés, ahol a *generalis minimumot* határozzák meg. A törvényi keretek között a bíró szabja meg a pénzbüntetés összegét a cselekmény körülményei, valamint az elkövető anyagi forrásainak és az őt terhelő vádakkal a figyelembe vételével. Nincs generális maximum, de a törvény mindig meghatározza az adott esetben alkalmazható *specialis maximumot*. Mivel a törvényszöveg szabadságvesztésről (*emprisonnement*) és pénzbüntetésről is szól, a pénzbüntetést a szabadságvesztés-büntetés arányában meghatá-

rozza, mégpedig úgy, hogy 100 ezer francia frank felel meg egyévi szabadságvesztésnek.

A *jour-amende* intézményét nem lehet halmazatban alkalmazni a fent említett szabadságvesztés- és pénzbüntetéssel. Eszerint a bíró – azokban az esetekben, amikor a törvény szabadságvesztés-büntetés alkalmazását teszi lehetővé – legfeljebb 360 (fiatalkorúak esetén ennek a fele) napi tételbüntetésre ítélheti az elkövetőt. A napi tétel összegét a bíróság határozza meg az elkövető jövedelmi és vagyoni helyzetének, valamint a bűncselekmény súlyának a figyelembe vételével. A 2000 francia frankot azonban egy esetben sem haladhatja meg.

A *travail d'intéret général* (közérdekű munka) intézményét szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények esetén lehet alkalmazni. A *travail d'intéret général* a bíró 40 és 240 óra közt határozhatja meg. Egy közjogi jogi személy vagy erre feljogosított társaság javára, térítésmentesen végzett munkáról van szó. Legfeljebb másfél évig terjedő időtartamra szabható ki. A vádlottat meg kell kérdezni arról, hogy vállalja-e, és, amennyiben ezt elutasítja, nem alkalmazható vele szemben. Tehát a vádlott egyet nem értése esetén más jellegű büntetést kell kiszabni.

Az egyes jogokat korlátozó büntetések szabadságvesztéssel, de legalább pénzbüntetéssel büntetni rendelt cselekmény esetén alkalmazhatók.

Vannak olyan büntetések, melyek a gépkocsi-közlekedésben korlátozzák az elkövetőt. Legfeljebb öt évig terjedő időtartamra felfüggeszthető az elkövető jogosítványhasználata. Ezt a büntetést akkor is lehet alkalmazni, ha a cselekmény-

nek semmi kapcsolata a közlekedéssel. Lehet eltiltani valakit bizonyos, külön meghatározott járműtípusok vezetésétől, maximum öt évre. Ez hasonló szabályozást mutat, mint a magyar Btk. Be lehet vonni valakinek a jogosítványát, azzal, hogy maximum öt évig nem kérhet újat. El lehet kobozni az elkövető járművét. Meg lehet akadályozni, hogy az elkövető – maximum egy évig terjedő időtartamban – használhassa a gépkocsiját.

A fegyver tulajdonosát, használóját maximum egy évig terjedő időtartamra el lehet tiltani a hatósági engedélyhez kötött fegyverviseléstől vagy -tartástól; el is kobozhatják a fegyvert, ha ez generál- vagy speciálpreventíve szükséges. A vadászenedély visszavonása esetén el lehet tiltani a vadászt attól, hogy a következő, legfeljebb öt esztendőben ismételtlen megkaphassa, és vadászhasson.

Maximum öt évig terjedő időtartamra el lehet tiltani attól az elkövetőt, hogy csekket bocsásson ki, vagy fizetési kártyát használjon.

Az *instrumentum sceleris* és a *productum sceleris* elkobzása: sajtórendészeti bűncselekmény esetén nem alkalmazható. Főbüntetésként kiszabható abban az esetben, ha a bűncselekményt szabadságvesztéssel, vagy pénzbüntetéssel rendeli büntetni a törvényalkotó, de főbüntetés mellett mellékbüntetésként is alkalmazható. Kötelező az alkalmazása, ha veszélyes vagy káros tárgy esne elkobzás alá. Itt a veszélyesség és a dolog káros mivoltának megítélése a bíró jogkörébe tartozik.

Abban az esetben, ha a bűncselekmény elkövetésénél valamely foglalkozás vagy társadalmi funkció betöltése

segítette hozzá az elkövetőt cselekményéhez, el lehet tiltani ettől a foglalkozástól vagy társadalmi szerepétől.

Mellékbüntetések, ám főbüntetésként is alkalmazhatók a valamely jogok gyakorlásától való eltiltás, az elkobzás, létesítmény bezárása, a kihirdetett ítélet kiplakátolása, vagy írott sajtó, ill. audiovizuális eszközök útján történő nyilvánosságra hozatala.

A rövid időtartamú szabadságvesztés-büntetések elrettentő ereje nem volt elég nagy, így helyettesítő büntetéseket kellett bevezetni. Az 1975. július 11-én kelt törvény lehetővé tette, hogy mellékbüntetéseket főbüntetésként alkalmazzanak, vagy eltiltsák az elkövetőt annak a foglalkozásnak a gyakorlásától, mely hozzásegítette a bűncselekmény elkövetéséhez. Ugyanez a törvény vezette be főbüntetésként a gépjárművezetői, valamint a vadászati engedély visszavonását, és kiszélesítette az elkobzás alkalmazási területét. Az 1983. június 10-i törvény bevezette a közérdekű munka és a napi tételes büntetés lehetőségét.

Az elkobzás, a létesítmény bezárása és az ítélet kiplakátolása nem, de a többi *peine correctionnelle* mint főbüntetés végrehajtásában felfüggeszthető.

C. A *peine de police* kategóriából a szabadságvesztés-büntetést alkotmányossági okokból emelte ki a francia törvényalkotó. 1810-től öt nap, 1945-től tíz nap, 1958-tól két hónap időtartamig terjedhetett. Az Alkotmánybíróság 1973-ban egyik határozatának indokló részében mondta ki, hogy szabálysértési ügyekben alkotmányellenes szabadságvesztés-büntetést kiszabni. Nálunk az 1968. évi I. törvény még ismerte, és

sokáig alkalmazták is, később eltörölték, mára azonban – meghatározott esetekben – ismét lehetővé tették elzárás kiszabását.

A pénzbírságot öt csoportra lehet osztani: kétszázötven frankig, ezer frankig, háromezer frankig, ötezer frankig, vagy tízezer frankig terjedhet. Visszaesők esetén elérheti a húszezer frankot. Pénzbírságot nem lehet halmazatban alkalmazni a többi büntetésnimmel.

Jogfosztó vagy jogkorlátozó büntetések: legfeljebb egy évig terjedő időtartamra fel lehet függeszteni az elkövető gépjármű-vezetői jogosítványát, legfeljebb fél évre meg lehet akadályozni, hogy használja a járművét, el lehet kobozni a tulajdonában vagy rendelkezése alatt álló fegyvert, vissza lehet vonni a vadászati engedélyét, és eltiltani attól, hogy legfeljebb egy éven belül újra igényelhesse, el lehet tiltani attól, hogy csekket kibocsásson vagy fizetési kártyát használjon, továbbá – sajtórendészeti bűncselekmény esetét kivéve – el lehet kobozni a bűncselekmény eszközét (*instrumentum sceleris*) és a bűncselekmény termékét (*productum sceleris*). Ezek a büntetések halmazatban is megállapíthatók.

II. Büntetések jogi személyekre

A. *Peines criminelles* és *peines correctionnelles*:

Ha pénzbüntetést ír elő a törvényalkotó, annak maximális összege jogi személyek esetében ötszöröse lehet a természetes személyekre kiszabható büntetési tételnek.

Fel lehet oszlatni a jogi személyt (ez a halálbüntetéssel analóg), ha abból a célból hozták létre, hogy bűncselekményt elkövessenek, vagy – eltérve eredeti céljától – bűncselekmény elkövetésére használták fel. Ez a büntetés azonban kizárólag akkor alkalmazható, ha a törvényalkotó öt évi szabadságvesztést (*emprisonnement*) meghaladó büntetéssel rendeli büntetni a természetes személy elkövetőt. Közjogi jogi személyekre, pártokra és egyéb politikai csoportosulásokra, szakszervezetekre, vagy a munkavállalók érdekképviseleti szerveire nem lehet alkalmazni.

El lehet tiltani véglegesen vagy öt évig terjedő időtartamra a jogi személyt valamely foglalkozási körtől vagy társadalmi tevékenységtől.

Legfeljebb öt évig bírósági felügyelet alá helyezhető a jogi személy. A felügyeletet végző személy, nyomozást végezhet, és legalább félévente köteles jelentést tenni a munkájáról a büntetést kiszabó bírónak.

Ezt a büntetés közjogi jogi személyekre, pártokra és más politikai csoportosulásokra, valamint szakszervezetekre nem alkalmazhatják.

Maximum öt évre be lehet zárni a cég létesítményeit, ha azok közreműködtek a bűncselekmény elkövetésében.

Ki lehet zárni a jogi személyt a piaci szereplésből, maximum öt esztendőre. Ez azt jelentené, hogy sem közvetlen, sem közvetett módon nem vehet részt a piaci tevékenységben az állammal és közszervezeteivel, helyi szervezetekkel és ezek szerveivel, de még az állam vagy a helyi szervek által ellenőrzött vállalkozásokkal sem.

Legfeljebb öt évre el lehet tiltani pénzügyi, hitel- és tőzsdei, valamint a reklámtevékenységtől.

Öt évig terjedő időtartamra el lehet tiltani csekkek és fizetési kártyák használatától.

Elkobzás is kiszabható.

A kihirdetett ítéletet az írott sajtó és az audiovizuális média útján nyilvánosságra lehet hozni.

B. Peines de police

Mint a deliktumok esetében, itt is a természetes személyekre kiszabható pénzbüntetés ötszöröse alkalmazható a jogi személyekre.

A csekkek, valamint a fizetési kártyák használatától való eltiltás, és az elkobzás intézménye bizonyos esetekben helyettesítő büntetésként, más esetekben mellékbüntetésként is kiszabható.

Magyarországon most tervezik bevezetni a jogi személyek büntethetőségét, méghozzá úgy, hogy a feloszlatás, a tevékenységkorlátozás és a minimum ötszázezer forintnyi pénzbüntetés is szerepel a szankcióskálán. Ezzel hazánk egy régi „adósságát” rója le a fejlett büntetőjogú országok irányában, s egyben szorosabbra fogja a gyeplőt a bűnmegelőzés terén.

Zárás

A francia jogrend ismer főbüntetést, mellékbüntetést és járulékos büntetést. A főbüntetések kiszabása kötelező egy büntetőperben, míg mellékbüntetést főszabályként nem lehet főbüntetés nélkül kiszabni. Bizonyos esetekben a törvényalkotó kötelezővé teszi, de kötelezően nem írja elő valamely mellékbün-

tetés alkalmazását. Gyakran a bíró mellékbüntetését főbüntetés mellőzésével is kiszabhat. Kötelező mellékbüntetés, pl. az elkobozás. Fakultatív mellékbüntetés lehet lakhely szabad megválasztását korlátozó (pl. kitiltás vagy kiutasítás), vagyoni jogokat korlátozó (pl. pénzbüntetés, elkobzás, valamely létesítmény bezárása), jogfosztó (pl. valamely köztiszttség betöltésétől való eltiltás), valamely foglalkozás gyakorlásában korlátozó (pl. egy munkahely bezárása), gépjármű-vezetéstől vagy fegyvertartástól, csekkek és fizetési kártyák használatától eltiltó, valamint az elkövető jóhírnévhez való jogát érintő (pl. az ítélet nyilvánosságra hozatala).

A francia jogrend ismeri továbbá a biztonsági intézkedések jogintézményét. Ilyen, pl. a kényszergyógykezelés. Az intézkedéseket nem unitív céllal rendelik el, hanem voltaképp az elkövető érdekében, gyógyító célzattal, hogy a jövőben ne kövessen el újabb bűncselekményt.

A guillotine-ra várva írta 1794-ben André Chénier a híres-hírhedett Saint-Lazare börtön falai közt:

Bölcsem, drága Bizánc! Éjszaka jani-csár

Kopóid kutakodtak küszöbén, jámbor

És jó moszlim urad lesve, hogy ágyban hált;

Vittek is neki gyászfénytolt.

*Rejtek háreme mit sem tud a gondokról,
Semmit terveiről, sem vezírek nevét:*

Sok szép kedvese közt hajlik a fej nyugvón.

Sejti tán, hogy a rettegés

Gyilkos ülnökei s torzagyú bíróság

Száz törvényt kiagyal – ehhez elég egy éj –,

*S álmát felkavarók küldik az árulás
Orvul öldöklő kezét?!*

Pallosként odafönn villog az éj egén

Erkölcöd s a Korán: Őrzik a nagy szultánt.

*- Antik zabla után, hogyha levetkezné,
Harcra mennyire volna szánt?-*

Lám, a teljhatalom építi gátjait

*Önnön árja előtt. Ám, te, Szabadság, bár
Szöknél, nem menekülsz: szállnak a szárnyaid;*

S fent Bizánc minaretje vár.

**André de Chénier: A Byzance,
Chénier opera omnia**

Dr. Julesz Máté

Bibliográfia:

1. **Jean Larguier:** *Droit pénalgénéral*, Paris, Dalloz, 1999.

2. **Jean Pradel:** *Principes de droit criminel, 1.* Droit pénal général, Paris Cujas, 1999.

3. **Roger Merle:** *Tratité de droit criminel*, Cujas, Paris, 1997.

4. **Frédéric Desportes-Francis Le Gunehec:** *Droit pénal général*, Economica, Paris, 1999.

5. **Marc Puech:** *Droit pénal général*, Litec, Paris, 1988.

6. **Jean-Claude Soyer:** *Droit pénal et procédure pénale*, LGDJ, Paris, 1999.

7. **Georges Vermelle:** *Le nouveau droit pénal*, Paris, Dalloz, 1994.
8. **Philippe Salvage:** *Droit pénal général*, Paris, Presses universitaires de Grenoble, 1993.
9. **Jacques-Henri Robert:** *Droit pénal général*, Paris, Presses universitaires de France, 1999.
10. **G. Levasseur, A. Chavanne, J. Montreuil, B. Bouloc:** *Droit pénal général et procédure pénale*, Sirey, Paris, 1996.
11. **Michele-Laure Rassat:** *Droit pénal*, Paris, Presses Universitaire de France, 1987.
12. **Philippe Conte:** *Droit pénal général*, A. Colin, Paris, 1999.
13. **Geoffroy de Gislain:** *histoire des institutions 987-1789*, AIUEALF Revue Universelle, Paris, 1992.
14. **Antoine Garapon, Denis Salas:** *La République pénalisée*, Hachette, Paris, 1996.
15. **R. Szramkiewicz, J. Bouieau:** *Historie de institutions 1750-1914*, Litec, Paris, 1996.
16. *Code Pénal*
17. *Code d' Instruction Pénale*
18. **Jean Pradel:** *Droit pénal comparé*, Dalloz, Paris, 1995.
19. **Jean Pradel, André Varinard:** *Les grands arrêts du droit criminel*, Dalloz, Paris, 1997.
20. **Julesz Máté:** *Kétszáz éve hunyt el André Chénier*, Délmagyarország, 8.o., 1994. július 23., Szeged.
21. **André Chénier** *opera omnia*